

Transskription af:

Den yderste grænse

S1E8 Emilie Demant Hatt og Henny Harald Hansen får adgang til lukkede verdener

Vært og tilrettelægger: Bjørn Harvig.

Medvirkende: Inge Damm, Antropolog, Nationalmuseet.

Redaktør: Rikke Caroline Carlsen

Bjørn Harvig: Hvad tror du, vi kan lære af de to kvinder i dag?

Inge Damm: Mod og uforfærdethed. Det vil sige måske også ikke at tænke alt, alt, alt for meget over, hvad andre mener om det, man siger og gør. Og jeg vil ikke sige, at det har været nemmere for dem, for det var så vildt, det de gjorde, og så utraditionelt. Og de var så pionér-agtige. Men man kan sige, at det de så kom med og fortalte om. Der var de jo heltinder. De kom og fortalte om noget, man ikke vidste noget om før. Og de fik status på den måde og blev berømte, mens hvis de havde sagt det samme nu, så ville de måske ikke have været så populære, for så ville de være nogen, der havde tvunget sig ind på folk, der ikke havde bedt dem om at komme. Og de ville være kommet som hvide. De var så heldige, at de ikke var mænd, for det havde været endnu værre. Men jeg tror, det havde været sværere i dag.

Bjørn Harvig: Du lytter til Den yderste grænse.

Intro: Fremmede lande. Fremmede sprog, fremmede skikke.

Bjørn Harvig: Jeg hedder Bjørn Harvig og har været formand for Eventyrernes Klub og har rejst på cykler til fods overalt i verden. I denne her serie vil jeg gå på opdagelse i nogle af de vildeste danske ekspeditioner.

Intro: Der var minder fra Bali, Ceylon, Indien, Bangkok, Java, Samoa, Hawaii, fra tropefolk og hovedjægere, gule, sorte og brune folkeslag.

Bjørn Harvig: I dag skal vi tale om to seje og kompromisløse kvindelige scenografer, der på hver sin måde har haft stor betydning for de oprindelige folk og de minoriteter, de valgte at bruge deres liv på at dokumentere og også kæmpe for. Der har historisk ikke været mange danske kvindelige opdagelsesrejsende. Men fordi de to, vi skal tale om, om lidt netop var kvinder, kunne de åbne nogle ellers helt lukkede døre. Emilie Demant Hatt rejste i 1907 til Skandinaviens oprindelige folk, samerne i Lapland, og boede et år hos en samisk familie. 50 år senere rejste Henni Harald Hansen til irakisk Kurdistan for som kvinde at komme bag om de muslimske kvinders slør. To enestående og utraditionelle danske kvinder, som havde meget til fælles, og som begge blev tvunget til at tage nogle alvorlige beslutninger, da de som videnskabsfolk ikke måtte blande sig i det liv de skulle beskrive. For eksempel stod Henni overfor det vanskelige valg, om hun skulle hjælpe eller ej, da et barn var ved at dø for øjnene af hende. Overfor mig i dag sidder Inge Damm. Velkommen Inge.

Inge Damm: Tak.

Bjørn Harvig: Du er Seniormedarbejder her på Nationalmuseet, har skrevet om begge kvinder i det store værk om danske ekspeditioner, som snart kommer ud. Og så er det vist også noget med at du kendte Henny Harald Hansen? Inge lad os starte med at tale om Emilie Demant Hatt og jeg har glædet mig rigtig meget, vil jeg sige, fordi jeg er selv halvt svensk, har rejst i Lapland og har altid været meget fascineret af samerne, som Emilie selvfølgelig også blev. Inge, kan du fortælle hvor kom Emilie fra?

Inge Damm: Hun kom fra Selde, som ligger lige syd for Limfjorden over for øen Fur, og hendes far og mor havde en købmandshandel der, så de var sådan nogenlunde velsituerede, og de var kun hende og hendes søster. De to børn og søsteren blev lærerinde og Emilie, hun var noget vildere og ville være maler, så hun lærte først sådan hos lidt lokale kunstnere at tegne og kom så til sidst på Kunstakademiet for kvinder i København. Der var blevet oprettet en særlig afdeling, og der gik hun nogle år, og indimellem de år var det så hun ville op og få en smagsprøve på det her Lapland eller sameland, som hun var blevet forelsket i som barn, fordi hun havde fået læst op af en bog, der hed Sampo Lappelill. Og så har hun fået den her drøm om samerne, og dem tog hun så op for ligesom at se lidt til i 1904 sammen med sin søster, hvor hun stadig var under uddannelse som maler. Hun havde så haft det held, at hun lige havde fået et stort maleri med på Charlottenborgs Forårsudstilling. Så hun havde ligesom lidt ballast og kunne sige, at hun var kunstner. Og så på den togtur, som var sådan en turisttur op til Narvik og tilbage igen, at over for hende sidder den her ældre same eller lap. Kaldte man det dengang i farvestrålende hue og med nogle meget blå øjne og kigger hele tiden på hende og søsteren. Og så til sidst så er der en mand, der kan tale finsk, og de kan sammen som hedder Johan Turi også, og så kan de lige få udvekslet en lille smule oplysninger. Og data skal af i Torneträsk, der holder toget nogle minutter, så står de også af. De to søstre, og så får de udvekslet nogle oplysninger og aftaler, at de skal komme tilbage igen nogle dage efter og simpelthen møde dem der og blive præsenteret for en rigtig samefamilie, for det er de ikke blevet på denne her lidt turistagtige tur til til Narvik.

Bjørn Harvig: Og Inge, så er det noget med at ham her Johan Tori på en eller anden måde bliver nøglen til samerne for de to piger eller for Emilie?

Inge Damm: Ja.

Bjørn Harvig: Hvad sker der så?

Inge Damm: Der sker det, at de kommer over, at han ruger dem over over Torneträsksøen til en lejr, hvor hans familie bor. Altså de, samerne, flytter rundt, og her har de så sommerlejr fordi vi er i juni måned og det hun har tegnet... Emilie har tegnet et billede af ham, hvor han ror i båden. Sådan et meget kendt billede for dem der interesserer sig for hende. Hvor han trækker i de åre og det sprøjter ind med vand over det hele. Og så ser hun denne her lejr. Alt det, hun har drømt om. Med birketræer og røg, der stiger op fra Goahti, som deres telt boliger hedder. Og så får de lov at overnatte. Det skal de betale tre kroner for. Og få os noget kaffe og rensdyrkød. Og så får hun aftalt med familien der, som er hans bror og svigerinde, at når hun er færdig med sin uddannelse på akademiet, så kan hun komme op og bo hos dem det meste af et år.

Bjørn Harvig: Så de laver en aftale om, at når jeg er færdig, og det er jo nogle flere år frem i tiden, tre år efter. Ja, jeg kommer tilbage om tre år. Ja, okay. Og hvordan sker det så? Er det med tog igen?

Inge Damm: Ja, men altså i de tre år, der har hun jo så i brevveksling med Turi, fordi hun fik lært sig samisk, og pludselig var der for en eneste gang udbudt et kursus i samisk på på universitetet. Og der fik hun lov at komme ind, selv om hun hverken var student eller studerende eller noget som helst. Så kom ind der, og der var tre elever. Hun holdt kontakt med professoren og den ene af eleverne det meste af livet. Og så lærte hun sig samisk. Men en dialekt, som Johan Turi ikke umiddelbart kunne så godt. Men han skrev breve til hende fra starten, og så fik hun hjælp til at få dem oversat, og til sidst kunne hun svare selv på samisk.

Bjørn Harvig: Inge prøver at fortælle ham om samernes forhold. Altså, hvad er det for et folk, hun gerne vil op til?

Inge Damm: Jamen, det er jo et nomadisk folk, der flytter rundt med deres flokke af rensdyr. Og altså rensdyrene er så anderledes end andre nomader, dyr eller flokke, fordi de er halvvilde. Det er ikke engang tæmmede dyr som Hvad skal jeg sige, kameler, køer eller andre nomadiske eller flyttefolk har. Det er nogle. Det er kun dem, de kalder trækrene, som skal flytte, som skal trække. Altså alt bohaver og koten og alt, hvad de ejer og har, når de flytter boplads. Resten de er vilde eller halvvilde, og derfor er de vanvittigt svære at styre. De gør, hvad de vil. Hvis de pludselig vil vende om. Så vender hele flokken om, og så brager de henover alting. Også over mennesker. De kan trampe folk ned, så de ikke kan få luft, fordi deres hoved ligger nede i sneen. Og de de kan også. Pludselig har de fundet et sted, hvor der er noget at spise. Lav eller... mest lav i Sverige. Det er mest græs, når de får lov at komme ind i Norge om sommeren. Når de så har fundet nogle steder der, så bliver de der. Den, der så er ude at vogte dem, vedkommende må blive der sammen med samerne

og kan ikke komme hjem, før de selv er klar til at flytte sig og komme hen i nærheden af Siidaen som det hedder, så er den ligesom lejer af forskellige familier, der har slået sig sammen i en gruppe, og så må de ligge der. Og så er de jo tit dødtrætte og iskolde, når de kommer tilbage, og ingen begynder at snakke til dem eller spørge dem om noget, fordi de er dødtrætte og enormt sultne. De spiser en masse mad, og sørger for at få tøjet af og varmt tøj på, og så lægger de sig til at sove. Så Emil Demant skriver, at der er altid næsten altid en sovende same i koten, og det få nogen udefrakommende, ikke hende selv, fordi hun elsker dem, andre til at betegne dem som dovne, fordi man kan ikke regne med dem. De har ikke faste ligesom en hel masse andre af den slags mennesker, der er afhængige af nogle dyr. For eksempel så kommer de ikke lige til et fastsat tidspunkt, og det har så faldet nogen for brystet, som har kritiseret dem voldsomt for at være dovne.

Bjørn Harvig: Inge, jeg kunne rigtig godt tænke mig, at vi måske lidt senere fik snakket om det her med, hvordan dyr og mennesker er meget, meget tæt, og det må være noget helt andet end Emilie har en erfaring med fra Danmark. Men først. Altså sameerne er jo det folk som lever i det nordlige Skandinavien, de det oprindelige folk, hvis man kan sige det sådan i Skandinavien og det er Nordnorge, Nordsverige, Nordfinland og så også ind i Rusland på Kolahalvøen. Kan du fortælle lidt om den tid? Fordi de har jo haft deres landområde helt for sig selv. Og pludselig så kommer der andre til.

Inge Damm: Og de har også boet sydligere. Man har jo prøvet at forske meget i. Altså hvor længe de har været der. Jo, langt sydpå. Og jeg tror, det var i 70'erne, nåede man frem til, at de altså havde boet meget sydligere. Men altså efterhånden som bønderne voksede. Både i Sverige og Norge, så fik de brug for mere land. Og det gælder jo alle indfødte folk, at hvis de ikke har et fast indhegnet landområde, så kommer der nogle andre og tager det, for så er der ingen, der ejer det. Så det er det, der hedder terra nullius. Altså jord land, ingen ejer. Og det synes både svenskerne og nordmændene og også finnerne. Men nu er der flere i de to andre lande. Og så var det, så var der noget land, de kunne inddrage og begynde at dyrke. Og så blev de presset længere og længere nordpå. Og ikke nok med det, så fik de jo også. Blev de straffet af dem, der boede der, plus også øvrigheden, hvis deres rener gik ind på de områder, der før var deres og begyndte at græsse eller laug eller spise laug der, så de fik dårligere og dårligere vilkår. Og efterhånden som der mere og mere kom en stat, der bestemte mere og mere både i Sverige og Norge, så ville myndighederne jo også have dem assimileret. Altså børnene skulle gå i skole, og de skulle betale skat, og de skulle i det hele taget. Og der kom så mange restriktioner på som netop med den type mennesker, der lever på den måde, er meget besværligt for dem.

Bjørn Harvig: Der var rigtig mange grimme historier, jeg kan huske at have hørt om samebørn, svenske samebørn, som blev tvangsfjernet fra deres familier og tvunget ind i skoler. De måtte ikke tale deres sprog osv. Det var jo også en af de ting, som ham her Johan Turi, altså adgangsbilletten for Emilie gerne ville dokumentere, at han havde. Han havde jo en eller anden drøm selv om at skulle og skulle skrive. Havde han ikke det?

Inge Damm: Jo, det var hans mål med hende. Hendes mål med ham var, at hun ville. Han skulle skaffe hende op og kunne bo det her år. Hun havde drømt om hans mål med hende var. Han havde drømt om at skrive en bog om samernes liv, og den ville han især gerne skrive, fordi han synes, at

når børnene nu blev tvunget i skole, de der tre år ofte de tre år, hvor de netop lærte de særlige teknikker og alt, hvad man skulle kunne som same, det gik tabt for dem, og deres sprog blev mindre let at huske, og så syntes han, at så skulle de lære, hvordan samernes liv i virkeligheden var og havde været oprindeligt, og hvor meget værdi der var i det. Altså både fordi det var ikke kun børnene, der skulle lære om det, men det var faktisk også myndighederne, der skulle erkende, at de skulle behandle samerne bedre, fordi ingen andre end dem kunne få de ressourcer og råstoffer, skind og ben og alt, hvad de ellers levede af og i det hele taget få vristet noget levebrød ud af det her gølge område, hvor de rejste rundt.

Bjørn Harvig: Så egentlig fortæl, så kommer Emilie op nu her et par år efter det første møde med Johan Turi og Turis familie. Prøv at fortælle hvad der så sker. Så ved hun allerede på det tidspunkt, at hun skal bo der i et helt år?

Inge Damm: Ja. Hun ved, at hun vil. Hun har regnet med at være væk det meste af et år, og det bliver oven i købet noget mere end et år, fordi den sidste tid går jo med, at hun og Turi skal skrive bogen. Men hun kommer derop og bor og så de første 6-7 måneder hos Turis familie som hedder Aslak og Sara og de har haft i alt har haft 9-10 børn, men der er så kun 5 tilbage og den ene er voksen og flyttet væk og de andre er døde. Altså det er simpelthen et hårdt liv, og der får hun så lov at bo mod at betale, og der starter sådan lidt hendes kontrovers med manden. Hun kan decideret, hun føler sig mest tryk ved Sara ved kvinden, som prøver at fortælle hende at, Aslak vil have, at hun skal betale 100 kroner om måneden? Fordi de har også haft et frygteligt år før. Så de har mistet en masse rensdyr. Så det vil han have. Og hun har jo ingen penge selv, så det er hendes familie, der skal betale. Og det ved hjælp af Sara og hendes venskab får de så presset det ned til 35 kroner om måneden, og det har de også hårdt brug for. Og hun spiser jo også noget, men hun betaler så også. Altså materialer til for eksempel en dragt, hun selv syr, og der kommer også pakker hjemmefra, hvor hun kan dele slik og gaver og sådan noget med dem. Men det er småting.

Bjørn Harvig: Hun indgår i deres normale liv?

Inge Damm: Fuldstændigt.

Bjørn Harvig: Og hvordan ser sådan et liv ud? Der må være meget stor forskel også på på sommer og vinter, fordi det er så nordligt, at vinteren selvfølgelig er ekstremt barsk og mørk.

Inge Damm: Vinteren var næsten al den tid, hun er der. Ja, det er jo det. Og det er jo hun. Hun kan jo godt se, hvordan mændene vogter de her rener, men det er mest kvindedelen. Ligesom Henny Harald Hansen, vi også skal tale om. Det er jo især kvindedelen af det hun deltager i. Fordi hun er kvinde. De kan ikke forstå, hvad hun skal deroppe. Om hun er kæreste med Tue eller hvad? Men hun går så til hånd og hjælper med alt. Og i begyndelsen er det jo stadig sommer. Der kan være tale om malkning af renerne, som ikke. Man kan ikke bare gå hen og malke dem. Man skal ligesom få dem ned til at lægge sig ned og så skynde sig at stikke en malkeko op, ind under og malke dem. Så får man noget mælk. Det er en af tingene. Og så skal de sy og reparere tøj. Det tager en krig. Så

skal de lave mad, og det er næsten det samme hver dag. De bager nogle brød uden gær som de ældre. I den samme i det samme fad som de senere. Om aftenen koger rensdyrkød i. Og det er det samme, de får hver dag. Der er ikke meget afveksling, heller ikke mange vitaminer. Men så får de jo lavet noget smør, og de får noget mælk og får lavet nogle oste om sommeren og også nogle urter. Ellers er det det, og det hjælper hun med.

Bjørn Harvig: Men de er jo et nomadisk folk. Altså, det betyder, at de flytter sig. Flytter de ligesom lejer og deres... Den der samiske tipi, som de bor i.

Inge Damm: Jo koten. Det gør de meget tit, især fordi der ikke er særlig meget lav om vinteren der, så de må flytte temmelig tit, og der er hun jo med til at pakke. Det er jo et kæmpe arbejde. Det hele skal pakkes sammen, og så er der nogle pulke, hvor alt udstyret ligger, og hvor børnene også kan få lov at blive fragtet. Og i det hele taget hvis der er lidt plads, så kan man kaste sig på i fart. Og det gør hun. Så bliver man smidt af igen. Så til sidst bliver de alligevel lidt imponeret over, at hun at hun klarer det her. Og specielt da vinteren kommer. Og det er altså næsten ufatteligt hvordan man kan leve på den måde, hvor alt er is. Altså tøjet er frosset til, is og skal tøres op. Maden er frosset og skal tøres op. Vand selvfølgelig. Og man er nødt til at vaske hår ret ofte, fordi der er lus over det hele, og så er håret frosset til is. Og når man så sover, så bliver man tit sneet over, så man ligger i en snedrive, når man vågner. Så der er bare det, at det er fantastisk, at nogen elsker den tilværelse så meget.

Bjørn Harvig: Forstår de, hvad hun vil der? Altså den familie hun bor hos, det kan være, at de får respekt for hende, fordi de tænker, at nu kommer der sådan en storby pige op og skal bo med os, og så holder hun faktisk ved. Men forstår de, hvad hendes ærinde er?

Inge Damm: De forstår overhovedet ikke, hvad hun vil, og de snakker om, at hun må være meget, meget rig. Og kongen af Danmark må have betalt for at få hende derop og spionere. Og hvordan, de kan kun komme på den ene forklaring, at hun skal giftes med Johan Turi, der er 20 år ældre end hende.

Bjørn Harvig: Ja for han er jo forelsket i hende. Eller bliver det?

Inge Damm: Ja, efter det. Det gør han hele tiden. De første breve, der kommer allerede efter det første møde i toget. Der kommer kærlighedsbreve, og de bliver mere og mere. Han bliver mere og mere forelsket i hende og kalder ham kalder hende 'min sorte ræv' og 'hjertebloodåre' og 'rype' og han. Han håber jo på en eller anden måde, at de kan. At de kan blive et par og specielt efter deres, altså efter at hun har levet det her år deroppe, og de skal til at gå i gang med bogen om samernes liv. Der lever de jo i et lillebitte hus ved jernbanen. Et rum eller to rum. Og der synes han bare, at det her er hyggeligt. At han, når han ikke gider snakke mere og fortælle hende om livet, som hun så skal skrive ned, så tager han ud at fiske eller jage ulve og sådan noget. Og så sørger hun jo sådan som en god kvinde for at gøre hytten hyggeligt og lave mad. Og det kunne han godt tænke sig at skulle blive ved.

Bjørn Harvig: Inge. Det var noget med de der mænd der. Jeg tænker nu. Turi bliver forelsket i hende, men hun hun hun havde jo noget med, at mænd måske blev fascineret af hende, fordi jeg husker, at jeg har læst, at hun også var kærester som ung med Carl Nielsen, den meget berømte komponist.

Inge Damm: Ja. Det var hun også. Hun var lige blevet konfirmeret og var 14, og han kom på besøg hos nogle venner eller familie i nærheden af hendes hendes hjem i Selde, og han var 22. Og altså hun. Hun har nok været helt bedårende og altså der hvor hun nærmer sig 40. Det billede vi kender bedst, er hun stadig en skønhed, og de blev så forelsket i hinanden og vildt forelsket. Og jeg tror også, at han har skrevet noget musik til hende. Men altså, han havde jo også mange andre damer og gjorde i hvert fald en stuepige gravid uden at tage sig af det og havde mange andre. Jeg tror at det varede et par år, måske tre somre, så ja, så tror jeg, at hun gjorde det forbi, og så blev han jo senere gift med sin billedhugger kone, og de endte med at blive venner. Da hun blev gift med senere med sin mand, så de hinanden. De var venner livet ud, Men der var altså tre år der med en meget, meget hed forelskelse, hvor hun kun var 14, altså mindreårig faktisk.

Bjørn Harvig: Ja, men altså, hun har haft en eller anden form for tiltrækningskraft. Mændene blev fascineret af hende, og nu ligger der jo nogle. Du har taget nogle bøger med her, som ligger på bordet foran os, så hun er jo en meget, meget smuk kvinde. Ret mørk.

Inge Damm: Ja.

Bjørn Harvig: Og Turi, der sammen, som ligesom er nøglen ind til til Lapland blev også meget betaget af hende. Hvad gør det så ved det projekt de havde sammen?

Inge Damm: Altså det. Det er faktisk meget svært at greje, fordi hun skriver noget andet i bogen, end hun skriver i sine breve hjem. Altså, der er i hvert fald ikke. Der er en enorm sympati for hendes side. Meget, meget varme følelser, men overhovedet ikke noget hen i retning af det han ønsker sig. Altså noget kærlighed mellem mand og kvinde. Det er der ikke. Men jeg tror. Jeg ved det ikke. Men. Men hun er jo. Altså hun er jo sådan set afhængig af ham, også fordi det der projekt med bogen, det er jo også noget hun kan få en masse ud af. Så de er begge to lige interesserede i den bog skal blive til noget. Og på den måde altså jeg kan ikke vide, om hun har givet ham en lillebitte smule håb, eller hvad hun har. Det har jeg i hvert fald. Også for at få ham til at blive ved at fortælle. Fordi han er ustadig. Altså ligesom faktisk. Nogle beskylder, andre beskylder samerne for at være. Så gider han ikke blive ved at sidde og snakke. Nu vil han et andet sted hen, så hun har jo måttet overtale, overtaler hun. Det skulle have været. Han skulle være kommet med noget, der kunne bruges som udgangspunkt som et manuskript. Han har ikke engang skrevet en linje. Næsten som om de skulle starte fra scratch. Det var hende, der skulle skrive det hele og ham der skulle fortælle.

Bjørn Harvig: Jeg har ikke meget forstand på det her med hvordan er etnograf, når de tager ud i verden og skal studere eller følge et folk? Men det er jo det, som Emilie gør med samerne. Det er også det, som Henny gør i Kurdistan. Hende vi skal snakke med lige om lidt. Det lader til at der er lidt. Der er en indbygget konflikt i det her. Altså at man rejser ud for at studere et folk, beskrive det og så må man ikke rigtig tage del i det. Altså man må ikke røre for meget ved det, fordi så bliver det noget andet end det rigtige. Men nu er der jo en mand, der bliver forelsket eller betaget af hende. Hun bor også hos en familie i et helt år. Altså, hvordan i alverden lykkes det hende ikke at rykke til den balance, der er hos en familie nu?

Inge Damm: Nu er Emil Demant. Hun er jo slet ikke etnograf. Hun er maler og kunstner. Og det afspejler sig meget, meget tydeligt i hendes værk, som ikke er et videnskabeligt værk. Altså, det er mere en fortælling, og det er en meget, meget poetisk fortælling. Det er betagende, som hun kan beskrive naturen deroppe, altså det.

Bjørn Harvig: Så hun har ikke det mantra forud for sin rejse?

Inge Damm: Nej, hun den gang er der jo ikke engang noget, der hedder etnografi. Jo, måske i USA, men der er ingen uddannelse herhjemme. Det kommer først efter efter Anden Verdenskrig, så hun hun er bare interesseret og kunstnerisk begavet og poetisk ung kvinde, der er vild med de her mennesker. Hun skal ikke præstere og være videnskabelig faktisk.

Bjørn Harvig: Nej, okay. Hvordan? Hvordan fortæller hun noget om, hvordan det ser ud deroppe? Hvordan det her storslåede landskab og naturen og...

Inge Damm: Og jeg synes, hun har nogle fantastiske beskrivelser af bjergene, der er lilla og ud af koterne, som lyser rødt, kommer der noget, der minder om røde søjler af ild og nordlys stiger op som raket bundter, og der er stjerner i kaffekopperne. Og om vinteren, hvor alt er fuldstændig frosset, minder det hende om hvide hyacinter? Hun har nogle fantastisk poetiske beskrivelser af landskabet. Og de er... På en måde kan man genkende dem i hendes malerier, som i begyndelsen er helt naturalistiske. Og så da hun har været hjemme et stykke tid og maler de her landskaber og i øvrigt også mennesker efter hukommelsen, så bliver hun mere ekspressionistisk. Hun bliver altså inspireret af sådan nogle som Veje og Lundstrøm og de der moderne malere. Og der kommer hendes stil til at minde mere om deres med meget voldsomme farver og også voldsomme figurer. Og faktisk nogle fascinerende malerier, som uretfærdigt nok ikke har fået så meget... Der har ikke været meget salg i dem, og de har også været upåagtede. Men nu i de senere år er der jo mange kvindelige malere, der ligesom er kommet til ære og værdighed, så man ved jo ikke, om svenskerne pludselig det er dem, der har billederne og finder på at lave en udstilling med dem.

Bjørn Harvig: Få øjnene op for hende?

Inge Damm: Ja.

Bjørn Harvig: Ja, hvor stort område bevæger de sig rundt i? Altså er de på? Er de? Tager de nogen gange på langfart? Hvis man kan sige det sådan? Altså hvor de har et ærinde til en by? Altså de må jo have noget at gøre med. Med bosatte mennesker også.

Inge Damm: Ja, altså de tager. Jamen det er jo ikke flere dage de rejser. Jo, det kan det måske være, Men, men det er mest, når det er meget uvejsomt at komme frem. Men der er jo nogle beskrivelser. Blandt andet at det er marked. Andres Marked eller Sankt Andreas Marked i den lidt større by, der hedder Jukkasjarvi, hvor der foregår. Alt, hvad der hedder officielt kontorarbejde og ægteskaber og begravelser og dåb, foregår i kirken der. Der er hun med inde ved en lejlighed, og det er der, hun træffer ham, der hedder Hjalmar Lundbohm, som er Kirunas konge. Han hedder både disponenten og Malm-kongen. Han har mange navne og er både en mæcen og en kompliceret person.

Bjørn Harvig: Det er ham der grundlægger Kiruna?

Inge Damm: Det er det lige præcis. Det er det. Og Malmbanen også er en meget, meget indflydelsesrig person, som så også falder for hende og kommer til at blive mæcen for både hende og Turi, fordi det er ham der sætter den her bog. Alt det praktiske betaler han for, og han giver dem også lidt løn for det og inviterer hende op til sig i Kiruna på hotel. Altså ganske vist. Jeg tror aldrig nogen. Han erklærer sig lige før han dør i København, men ellers fortæller han hende ikke noget om at at han er vild med hende. Men det er han. Altså.

Bjørn Harvig: Jeg har jo. Jeg har selv lige været i Lapland og må sige, at jeg var ekstremt fascineret af, hvor smukt jeg har været på finsk side, og jeg løb på ski fra russisk grænse til svensk grænse og endte faktisk i grænsebyen nede ved floden, der hedder Torneälven, som løber helt op til eller udspringer fra Torneträsk. Hvor, hvor, Hvor Emilie boede. Så jeg synes det er meget sjovt. Det er jo et helt utroligt landskab. Altså ikke kæmpe bjerge, men sådan et bakket fjeld landskab, hvor man ligesom bare føler, at der er er højt til himlen og ret og ret få ret få folk. Hvor mange? Hvor mange andre samer? Støder hun ind i, Emilie? Hun følger den her familie her...

Inge Damm: Jo, men de er medlem af en Siida, altså en gruppering af familier i koter, der flytter rundt. Så alle dem kender hun jo.

Inge Damm: Så hun holder sig der?

Bjørn Harvig: Jamen altså. Da vi når hen omkring marts, der begynder hun faktisk. Der siger hun farvel til sin første familie og vil følge en anden. En mindre familie med kun to. Altså mand og kone og en datter, tror jeg, det er. Og de vil nemlig ind over nogle store sne, broer og elve, og de vil ind i Norge og bo i nogle tørre hytter der og har renerne til at græsse der. Der er hun. Hvad skal jeg sige

3 4 måneder fordi omkring juli der er det hund så tager tilbage til til Torneträsk og skal bo i den lille jernbane hytte sammen med Turi, som så først kommer for sent, 14 dage efter. Men i de tre måneder der. Hvor det altså først bliver sommer overhovedet efter sankthans. Så længe varer den vinter. Der bor hun med den lille familie, som hun ikke fortæller helt så meget om som som Turi slægtninge, som hun bor sammen med. Men hun prøver at bo med en, der, hvor forholdene er noget mindre, og selve koten er mindre. Og hun oplever så den der venten på foråret og renerne, der sulter og føder deres kalve for tidligt, så kun en overlever. Da de kommer ind i Norge. Endelig, endelig efter at have passeret de her i spor, som hun har lavet nogle fantastiske malerier af, Så kommer de endelig ind i Norge.

Bjørn Harvig: Lige inden vi tændte mikrofonerne her. Så fortalte du mig om en eller anden episode en juleaften, som jeg også synes var lidt vild.

Inge Damm: Det har du ret i. Den er meget deprimerende. Det er den da det bliver jul deroppe. Så får hun en pakke hjemmefra med slik og kager og gaver. Og Turi er kommet aftenen før også med gaver og små sikkerhedsnåle i stedet for sølv. Brocher til tørklæder. Hvis man nu er meget kristen og synes at smykker er syndigt og alt muligt, har han med, og han tror de skal hygge sig. Men det skal de ikke, fordi Sara er bange. Hun er meget kristen, og hun er bange for, at selvom hun er kristen, tror hun stadig, der er nogle væmmelige ånder og forskellige magter i naturen, og de skal ikke aktiveres overhovedet, når der er helligdage på tapetet. Og det er der jo juleaften, så de må overhovedet ikke fejre den. Hun spørger, om hun må få lov at tage et lille bitte juletræ ind, fordi hjemmefra de sendte hende sådan nogle små bitte julelys, og det må hun ikke. Og så prøver hun at tænde det her lys udenfor, og der kan hun stå to minutter, så er det for koldt, og lyset går også ud. Og så må hun gå ind og det mad, de så skal have, det er så renkød af et rensdyr, der er blevet bidt, dræbt af en ulv. Og det smager af ulv og forfærdeligt. Og Johan Turi, han er for længst listet væk uden at sige noget. For han skulle altså ikke nyde noget af at fejre juleaften der. Og den unge pige Inga, som er 13-14 år. Hun kommer overhovedet ikke hjem. Hun skal vogte renerne, så hun er ude hele julenat og kommer hjem om morgenen helt dækket af rim og istapper. Og ingen siger glædelig jul eller noget til hende. Hun må bare lige så stille sætte sig ned.

Bjørn Harvig: Og der sidder Emilie og tænker. Ja, måske lige den aften kunne hun godt have tænkt sig at være tilbage i Danmark.

Inge Damm: Det kunne hun altså hele tiden, ifølge brevene. Især madmæssigt. Fordi hun er jo enormt træt af det der mad. Og nyder uden at skrive noget om det i sin bog. Fantastisk og få får luksus middage inde hos Lungo med andesteg og pære og ost.

Bjørn Harvig: Det forstår man godt.

Inge Damm: Kunstnersamtaler og sådan noget, så det skriver hun skriver ikke om det i bogen. Hun skriver heller ikke særlig meget om Turis besøg. Det er kun i brevene, man hører om den, så på den måde har hun. Jeg vil ikke kalde det professionalismisme, men hun vil have det her for sig selv, og det

skal ikke forurenes af, at der kommer andre ind, der har hjulpet hende. Hun er alene med den her familie.

Bjørn Harvig: Ingen. Jeg tror, vi kommer tilbage til til den kære Emilie, men nu skal vi i gang med Henny, og så kunne vi måske til sidst også snakke om, hvad der var, hvad de var fælles om, eller hvordan de måske lignede hinanden. Henny Harald Hansen, som i slut 50'erne i '57 drager til irakisk Kurdistan, det nordøstlige hjørne af Irak, hvor kurderne lever, og hvor hun har fået en ide om, at hun skal ned og og måske for første gang portrættere de her kvinder, der i hvert fald havde mulighed for at åbne nogle døre, som ellers har været lukkede. Kan du kort fortælle, hvem var Henny Harald Hansen?

Inge Damm: Hun var en datter af en rig eller i hvert fald velstående borgerlig familie. Hendes bedstefar havde et apotek på De Vestindiske Øer. Jeg kan ikke huske hvilken. Men hun hed Rise, som som ung pige og gik i gymnasiet og skulle have været student og altså sikkert have giftet sig godt og have en almindelig tilværelse. Men inden hun blev færdig, så gik hun ud af gymnasiet og ville på Kunstakademiet eller på malerskole. Og der blev hun så forelsket i sin lærer, der var gift og 10 år ældre end hende. Og forældrene ville overhovedet ikke høre tale om det. Det ville jo have været en skandale. Så hun blev sendt til Paris et år og på tilskærer skole, og det kom hun til gode på anden måde, fordi hun blev ved med at interessere sig for dragter resten af sit liv. Men hun vendte tilbage, og hun giftede sig med Harald Hansen, for det ville hun og fik to børn med ham.

Bjørn Harvig: Og hvordan kommer hun så til Irak?

Inge Damm: Jamen, der er hun blevet skilt fra ham. Og det er ikke med hendes gode vilje, for hun elskede ham resten af sit liv. Men han er omkring Anden Verdenskrig. Jeg kan ikke huske, om det var før eller efter eller midt i. Der bliver han forelsket i hendes kusine, som hun sagde en gang jeg talte, men han sagde, at han ville have en yngre og kønnere model, og det blev hendes kusine.

Bjørn Harvig: Det var hendes egne ord?

Inge Damm: Ja, det var hendes egne ord så. Så var børnene blevet så store, så nu ville hun altså gøre det, hun havde lyst til og det var at blive etnograf. Og der var lige blevet oprettet faget etnografi i '45. Men hun skulle lige være student først, færdig. Hun havde jo taget noget af den. Det ved jeg så ikke, om hun kunne bruge det. Men først skulle hun i hvert fald på kursus blive student, og så startede hun etnografistudiet og blev færdige 50-51 om den første kvindelige etnograf, og så fik hun på en eller anden måde møvet sig ind på Nationalmuseet. Altså det hun hun var god til at presse på, fordi så fik hun doneret nogle dragter eller lov til at lave en udstilling med nogle dragter, hun havde købt i Jugoslavien, hvor der dengang var. Der var slør, mange kvinder gik med slør, fordi det havde været en del. Noget af det havde været en del af det tyrkisk rige.

Bjørn Harvig: Ja, det osmanniske rige. Ja.

Inge Damm: Så var der vistnok luftalarm. Det er noget, hun har fortalt mig. Det er altså efter hukommelsen. Var der luftalarm? Og hun var inde på museet, og så sørgede hun. For at komme ned og sidde ved siden af Birgit Schmidt, der var leder af Etnografisk Samling. Og så kunne hun jo ikke komme væk, som man ellers gerne ville, når. Hun ville have ham til noget. Og så fik hun ham til at gå med til, at hun måtte opmåle de her dragter. Og fordi hun jo heldigvis havde den her tilskæruddannelse. Og så sagde han samtidig til hende, om hun så ikke også ville opmåle og endda publicere de dragter som var kommet ind en del år før fra Henny Haral-.. sludder...

Bjørn Harvig: Øh, Henning Haslund-Christensen.

Inge Damm: Fra hans ekspedition. Ja, det endte med, at hun faktisk publicerede de dragter i en bog, der hed Mongol Costumes. Så hun fik altså hvad skal jeg sige slængt nogle sko ind der blev ved at hænge fast. Hun fik aldrig en fast stilling. Hun var for gammel da hun endelig var færdig som etnograf til at blive ansat som tjenestemand, hvad man blev dengang, så hun blev ved at være videnskabelig assistent, selv om hun jo nok var den i virkeligheden etnograf, der var bedst kendt af dem.

Bjørn Harvig: Men det er det, der er hendes fokus på de der dragter, synes jeg. Jeg har hørt, der ligesom gør, at hun lige pludselig får mulighed for at rejse til Kurdistan. Der er en dansk ekspedition, der skal til Kurdistan. Hvor hun, nu brugte du selv ordet 'møffe sig med'. Altså hvor hun får lov til at tage med. Hvad skal den ekspedition i Kurdistan?

Inge Damm: Jamen, det er en ekspedition, der skal udgrave nogle... Nogle høje. Altså arkæologisk ekspedition, der skal udgrave nogle høje i forbindelse med et stort dæmningprojekt ved byen Dukan eller Dukan. Og der har de skrevet til Birgit Schmidt: Jamen, vi vil gerne have tilknyttet en etnograf og gerne en, der kan komme ind i nogle hjem og måske tale med nogle kvinder. Og han tænkte jo ikke på hende. Han havde alle mulige andre i tankerne, der ikke kunne, og det luftede han så for hende. Og så var det hun sagde.

Bjørn Harvig: Så han tænkte på, at han tænkte på nogle mænd sikkert?

Inge Damm: Især Nicolajsen, som siden blev professor i faget. Men han var jo så på vej over Sahara med sine kameler, som han sagde, og så sagde hun: Jamen, så har de jo ikke andre at sende end mig. Og så okay, så gik han med på den, og de fik søgt nogle penge og fik. Jeg tror, det var 10.000 kroner eller sådan noget fra især Carlsbergfondet, så hun kunne komme af sted. Og der var jo så oprettet ekspeditionen, og de havde rest house og var dernede, så hun skulle altså ikke ned til ingenting. Hun...

Bjørn Harvig: Da Henny så kommer til irakisk Kurdistan, bor hun så fast hos en familie, eller hvordan bliver hendes hverdag dernede? Altså, hvad kommer der til at ske?

Inge Damm: Jamen, hun er så heldig, at hun efter et par dage, så kan hun jo bare sidde i den her rest house. Så vader hun over en flod og går ind og besøger nogle kvinder. Sempelthen bliver inviteret indenfor. De kan ikke tale sammen. Hun kan nogle få brokker, men de får kommunikeret ved håndbevægelser. Hun bliver inviteret på te og mad og dadler, og hun er der i timevis og bliver gode venner med dem. Og så siden kommer hun op ved Rest House til at snakke med nogle af deres mænd, som arbejder på det her dæmningsprojekt. Og så er det, hun via en tolk får spurgt, om det er muligt at komme til at bo i et hus inde i den her lille landsby. Det var faktisk meningen, at hun skulle have boet sammen med ekspeditioner taget ud til forskellige landsbyer. Men så kommer hun til at bo i Topzawa, den lille landsby hos sheikens bror. Spor som er sådan rimelig stor, nogenlunde velstående hushold, hvor de også har råd til at have hende.

Bjørn Harvig: Og så har hun finder hun, ligesom Emilie gjorde. Altså Emilie finder jo ham her Johan Turi hos samerne. Find Finder Henny også, hvad skal man sige, en eller anden lokal nøgle? En adgangsbillet til de her kvinder?

Inge Damm: Det kan man faktisk godt sige. Nu er de jo meget gæstfri og positive over for hende i virkeligheden. Men altså hendes billet til overhovedet at komme derned i øvrigt var, at hun havde lovet at skaffe en tolk, så hun kunne komme til at få oplysninger fra kvinderne. Ja, og det var meget det. Det holdt lidt hårdt til at begynde med, men så til sidst, så får hun fat på en tolk inde fra den større by Soleimaniya. Der kommer nogen. Kommer i kontakt med nogen derinde, og det er en lærerinde. Og da det er skoleferie, så har hun tid til det, og hun er 25 og skal have sin 14 årige bror med som chaperone, fordi hun må ikke gå ud alene selv, også selv om det mest er kvinder. Hun skal have ham med. Så det ender med, at hun får hende til at komme ind i Topzawa og bo der sammen med dem. Og der er jo ikke. De sover på taget og de har ikke nogen værelser selv, hænger deres tøj på et søm. Og finder ud af det. Og det viser sig så, at Malia som hun hedder, tolken hun er et virkelig fund, fordi ikke alene er hun god til at omgås kvinder, og hun taler deres sprog, men hun bliver så interesseret i Heraldas, eller Henny Harald-Hansen, hun bliver kaldt mange navne, projekt, så hun deltager i det med fynd og klem og finder på alle mulige andre landsbyer og folk, de skal besøge. Og det det bliver meget bedre end hun nogensinde havde kunnet håbe. Det her feltarbejde, som det er, fordi hun er jo etnograf, og det er en ekspedition, hun er deltager i den og det, hun laver, det er nok, hvad man ville kalde et feltarbejde at bo som det, der hedder deltagerobservatør. Hun er med i livet, og hun snager samtidig i det, som hun siger og må, som du selv sagde, ikke blande sig. Hvis hun synes, at noget er forkert. Hun kan ikke begynde at sige til en mand, der vil have en kone til, eller som tyranniserer sin kone, at det må han ikke, og hun kunne som sagt heller ikke med den stakkels lille dreng, der døde, begynde at blande sig og sige, at han skulle på hospitalet.

Bjørn Harvig: Nej. Inge, kan vi ikke få fortalt den der. Kan du fortælle den historie? For det er jo det dilemma med, at hun kommer og skal observere en familie og får lyst til at blande sig i nogle anliggender. Og det kan hun så ikke rigtig gøre. Eller gør det måske alligevel. Men hvad er det, der sker med det barn?

Inge Damm: Ja, det barn er jo så en halvbror eller søster til Malia, til tolken. For det er da hun efter at have opholdt sig nogle måneder ude i de forskellige små landsbyer hos mere fattige folk, så kommer hun ind i et by miljø, hvor der virkelig er både lamper og der er alt. Altså, det er et moderne hjem, men ikke sådan moderne. Der er to koner, og bruden bliver stadig slået ihjel, hvis hun ikke er jomfru og sådan noget. Men der har den yngste kone et lille barn på et år eller under et år, som er blevet syg. Hun kan ikke amme barnet. Det kunne hun heller ikke med med det der kom før et par år før. Men det fik så Malia, det var hendes halvsøster. Hun fik det barn til at overleve ved at fodre det med æggeblommer. Men den her lille dreng. Han har noget mave forstyrrelse, fordi når hun ikke kan amme ham, så giver de ham det mærkeligste mad og giver ham isvand og mælkepulver sikkert opblandet i ikke særlig rent vand og sådan. Han bliver dårligere og dårligere, og han kommer ind på hospitalet. Og der fortæller de ham hende, så moren, hvordan hun skal behandle ham. Og at de helst vil beholde ham. Så kan han blive rask. Men det vil hun ikke. Hun vil have med hjem. Og så finder de en amme, som en gang imellem kan give ham noget mælk. Men hun lytter heller ikke til deres påbud og råd om, hvordan hun skal behandle ham. Så han ender med at dø.

Bjørn Harvig: Og hvilke dilemmaer sætter det hende i?

Inge Damm: Jamen, hun kunne jo. Hun kunne jo ikke have det. Det kunne hun jo ikke. Det var jo ikke hendes barn. Så hun kunne jo kun give råd, ikke? Men. Men hun kunne altså hun. Hun kunne reelt ikke gå ind og sige som hvid, rent ud sagt koloni-agtig dame: du skal gøre sådan og sådan. Det kunne hun simpelthen ikke. Men hun kunne jo give de råd, hvad hun syntes.

Bjørn Harvig: Men hendes rolle var jo også at komme og observere og studere og ikke at blande sig. Så bare det at give nogle råd, så træder hun over nogle grænser.

Inge Damm: Og hun var jo uddannet etnograf, så hun vidste, at hun skulle være objektiv, hvad man jo aldrig helt kan være. Men altså, hun kunne ikke gå ind og blande sig og fortælle dem, at hun synes hendes måde at gøre tingene på var bedre end deres. De skulle høre på hende, så det kunne hun jo ikke.

Bjørn Harvig: Altså, det er jo forfærdeligt dilemma at stå.

Inge Damm: Det var det. Det var det.

Bjørn Harvig: Ja, Inge, du nævnte det der med gæstfriheden tidligere, og jeg bliver nødt til lige at bare fortælle dig en kort anekdote, for jeg har nemlig også rejst i ikke irakisk Kurdistan, men iransk Kurdistan. Jeg har cyklet gennem Iran, og jeg må sige den der gæstfrihed man møder. Og nu kan man jo sige meget om om de folk, der nu styrer de her lande, men simpelthen den gæstfrihed og den nysgerrighed og de åbne døre, man møder som rejsende. Det er så rørende. Det er helt utroligt, så søde folk er. I hvert fald de oplevelser, jeg selv har haft der. Og det lader også til, at. At de her folk kommer til at betyde utrolig meget for for Henny.

Inge Damm: Hun er helt forelsket i det.

Bjørn Harvig: Hun bliver jo faktisk, hun bliver jo faktisk. Hun bliver jo faktisk kendt i Danmark, også når hun kommer hjem og blander sig i mange debatter. Der er jo den her klassiske fordom om de her muslimske kvinder. De går med deres slør, og det er så synd for dem. De er undertrykt af deres mænd, og de har ikke noget frihed. Og hun forsøger faktisk at udfordre det der. Kan du prøve at give nogle eksempler på, hvordan hun ligesom bliver en stemme i debatten?

Inge Damm: Ja, det gør hun i hvert tilfælde. Hun kommer hjem. Det er altså lige før ja i 58, og kommer så i øvrigt ned til Bahrain, hvor der også er tilsørede kvinder, og hvor det er på en langt strammere og strengere måde, hvor der ikke er nogen gæstfrihed. Men hun elskede de kurdiske mennesker og deres levevis og landsbyer er alt hun. Hun kommer hjem, og hun har selv prøvet at gå med slør dernede, fordi hun jo ligesom skulle leve ligesom dem. Så hun fik også sådan en sort [abba] på, hvor man kunne se ud. Men mændene kunne så ikke se ind, og der var det der. Hvad er det? Hun kommer med sådan nogle for den tid meget kække og måske også lidt chokerende påstande om, at det i virkeligheden er mere synd for mændene, fordi kvinderne kan se alt derindefra, og der er ingen, der kan se dem. Og de er så dem, der i øvrigt sidder på hele huset, mens mændene er forvist til gaden og cafeerne og sådan noget og bliver hundset rundt med deres koner. Så hun synes, at der er. Hun kan godt se, at der er en virkelig undertrykkelse i det. Samtidig siger hun, hun har aldrig følt sig så fri, som da hun gik rundt inde i den her og kunne se ud af alt, hvad der foregår. Men ingen kunne jo se hende, og ingen kunne se, hvad hun tænkte, og hvad hun gjorde i virkeligheden, så hun. Hun synes ikke, hun synes ikke det var specielt undertrykkende, selv om hun jo godt kunne se... Hun siger, det er en anden måde at leve på, og vi ville aldrig dengang kunne forstå det, fordi grænsen mellem mænd og kvinder var meget anderledes.

Bjørn Harvig: Hun kommer så med noget, men hun kommer så med nogle forbløffende observationer i forhold til det der med, når de skal giftes, kvinderne. Og hvordan det ligesom bliver prøvet af, om de nu tidligere har haft et forhold.

Inge Damm: Ja...

Bjørn Harvig: Kan du prøve at give et eksempel på. Er det ikke med hende Malia, der fortæller den historie?

Inge Damm: Jo, altså jo, det gør hun jo. Altså hun fortæller jo historien om sin søster, hvor det egentlig er mere chokerende, at man stadig skal aflevere et blodigt brude lagen for ikke at blive slået ihjel. Fordi hun spørger, hvad...

Bjørn Harvig: Fortæl den historie.

Inge Damm: Og hendes søster skal giftes, og der er billeder i hende i Henny Harald Hansens bog, hvor hun sidder i sin 50'er brudetøj med slør og på en stol. Og det ser meget europæisk ud, men stadigvæk skal der afleveres det her lagener. Da hun så spørger mig lige have tolken jamen hvad så, hvis der ikke er blod på? Ja, så må vi slå hende ihjel, siger hun så.

Bjørn Harvig: Jamen, det er jo helt vanvittigt.

Inge Damm: Jo, men altså. Ja, ja, det er det jo sådan set ikke for mig, fordi det er jo så sådan man gør altså. Men, men altså, det er jo, det er jo en mere barsk behandling bruden får ude i landsbyen, hvor hun også er med til et bryllup, hvor bruden kommer ind indhyllet totalt og har selvfølgelig. Hun har ikke selv været med til at bestemme, hvem hun vil giftes med. Det er noget familierne aftaler, hvem de skal have sat sammen her, sådan så familierne også får noget ud af det venskab. Og så kommer bruden indhyllet i fantastisk flot tøj og helt tilsløret. Og idet hun så kommer ind i compound eller der hvor hjemmet er, måske med flere huse, så bliver der sluppet en duo løs, som flakser op i hovedet på hende, og samtidig står hendes kommende mand, brudgommen oppe på taget af huset med en lang stok og slår hende i hovedet så hårdt, så blodet render ned i øjnene på hende. Og det er der ingen, der ved, hvorfor han gør det. Hun mener, det er noget, der er fra før islam, Henny Harald Hansen. Ja.

Bjørn Harvig: Mærkeligt. Ja, ja, fordi det er fantastisk, at du siger det. Det der med forsøger hun at sætte nogle ord på. Hvad er gammel kultur? Hvad er gammel tradition og hvad er islam? Ja, fordi mange tillægger måske islam eller muslimerne, jamen, sådan er det, fordi de er religiøse, men virkeligheden er måske mere mudret. Eller?

Inge Damm: Ja. Og der er i hvert fald nok nogle på hendes tid, nogle skikke fra fra før. Men det er så et gæt. Det der med stokken, hun siger det jo også. Altså, det kan også være for at vise, hvem der er manden i huset og hvem der bestemmer. Hun ved ikke hvorfor det der slag skal til, men i hvert fald har hun ondt af bruden, for hun sidder jo så dér omtumlet i 40 graders varme og måske med hjernerystelse. Så skal hun så bagefter gennemgå den her brud nat, hvor der skal præsteres noget blod på et lagen.

Bjørn Harvig: Så ja, Inge, fortæl os hvad sker der, når... så kommer Henny hjem fra Kurdistan? Hvad sker der så?

Inge Damm: Jamen så. Som hun plejede at sige, så skrev hun først en populærvidenskabelig bog, sådan så hun kunne få penge fra den til at skrive den videnskabelige, som kom i det der hedder etnografisk række herinde. Og det var jo så en sværere opgave end at skrive den populærvidenskabelige, for der har hun jo lov til at fortælle, hvad hun føler og mener. Og det må være farverigt. Og den hedder. Den hedder Allahs døtre. Den bog hun skriver.

Bjørn Harvig: En stærk titel.

Inge Damm: Og den er så i øvrigt oversat til til engelsk og udkommet også i USA. Og for nogle år siden, så fik jeg i øvrigt en henvendelse fra et amerikansk forlag, der ville genoptrykke den, og så skulle jeg fremskaffe et familiemedlem, der kunne modtage, hvis der kom noget royalty og i det hele taget sige god for det. Og der kunne jeg så se, at der var ikke mange tilbage af hendes familie. Ved et tilfælde fandt jeg begravelsesannoncen for hendes barnebarn, og der stod kun to pigenavne på, som jeg fandt den ene over nettet og fik hende sat i forbindelse med forlaget. Så den kører jo stadig en bog fra 1957.

Bjørn Harvig: Det er utroligt. Men hun blev jo. Jeg vil sige på vej hen i dag fortalte jeg mine forældre, at jeg skulle snakke med dig, om vi skulle snakke om om blandt andet Henny Harald Hansen så sagde de: Ej, hende kan de godt huske, så hun blev jo på en eller anden måde. Hun blev jo kendt i Danmark. Ja.

Inge Damm: Det gjorde hun.

Bjørn Harvig: Og hvad var det, der skete?

Inge Damm: Jamen, det var jo. For det første var hun jo vanvittig charmerende, men det var jo især det her kontroversielle syn på muslimske kvinder og sløret og det, at hun at hun nægtede at se dem som ofre, men at de havde bare en anden slags liv, hvor de godt nok ikke kunne bevæge sig frit. Og der synes hun så sløret faktisk var en fordel, fordi hun sagde Det er jo i virkeligheden en slags harem, de kan bære med sig transportabelt rundt på gaden, for ellers fik de ikke lov at komme ud. Så måtte de blive inde. Det var især tilfældet i den lille landsby på Bahrain, hvor de var shiamuslimere, og hvor de så at sige ikke fik lov at komme udenfor uden for huset. Det gjorde de i Kurdistan, hvor de også havde ry for at være de mandlige rejsende, der havde været der før og sagde, at kurdiske kvinder var friere end end arabiske kvinder. Og det var de nok også. Men altså, hun forsvarede det her slør som deres måde at kunne komme ud af huset på.

Bjørn Harvig: Uden at det må blive alt for søgt. For det er ikke det, jeg vil. Men jeg synes, der er mange ligheder mellem Emilie, vi har snakket om Henny, blandt andet at de på en eller anden måde var utroligt ihærdige, og de havde en utrolig stor nysgerrighed på på på folk, men også at de ligesom tog fat i nogle folk, hvis historier vi ikke har hørt så meget. Altså om det så var minoriteter eller oprindelige folk. Hvad tror du? Hvad tror du, vi kan lære af de to kvinder i dag?

Inge Damm: Modige og uforfærdethed. Ja, altså. Jeg vil sige. Måske også ikke at tænke alt, alt, alt for meget over, hvad andre mener om det, man siger og gør. Og. Jeg vil sige måske. Jeg vil ikke sige, at det har været nemmere for dem, for det var så vildt, det de gjorde, og så utraditionelt, og de var så Pioneer agtige. Men man kan sige, at det de så kom med og fortalte om. Der var de. Der var de jo heltinder. Altså, de kom og fortalte om noget, man ikke vidste noget om før. Og de fik status

på den måde og blev berømte, mens hvis de havde sagt det samme nu, men så ville de måske ikke have været så populære, for så ville de være nogen, der havde tvunget sig ind på folk, der ikke havde bedt dem om at komme, og de ville være kommet som hvide. De var så heldige, at de ikke var mænd, for det havde været endnu værre. Men jeg tror, det havde været sværere i dag. Nu er der jo så mange, der rejser også over alt. De havde hellere ikke haft den opmærksomhed, som de fik. Men altså, for deres tid var de jo simpelthen så enestående anderledes, end hvordan kvinder ellers levede.

Bjørn Harvig: De er virkelig nogle enere. Ja.

Inge Damm: Ja. Og Emilie Demant kunne jo være hendes mor. Hun var 27, da Henny blev født. Så der er en generation imellem dem. Men det er jo også der, at Emilie Demant kommer op fra det her lille bondesamfund ved Limfjorden. Det er så vildt, at hun pludselig bliver en slags globetrotter, fordi hun blev ved at rejse sig op og kom også til De Vestindiske Øer med sin mand på udgravninger og til USA. Hun blev en verdenskvinde.

Bjørn Harvig: Ja, det er meget fint sagt, Inge. Tusind tak for en spændende snak i dag. Tusind tak.

Inge Damm: Selv tak.

Bjørn Harvig: Den yderste grænse er produceret af kontoret Juul for Nationalmuseet og Radio Loud. Find serien på vorestid.dk eller der hvor du normalt finder dine podcasts.

[Vores Tid – Nationalmuseets Mediehus](#)

[Den yderste grænse 1:8 Emilie Demant Hatt og Henny Harald Hansen](#)

Produceret af kontoret Juul for Nationalmuseet og Radio Loud